

lanseras hans utfall av det till synes objektiva referatet eller mellanaktprats kaserande värdering som i regel får betydligt mera utrymme. Detta är en utveckling som kan iaktas på alla områden, vare sig DN:s chefredaktör granskar akademidirektörens eller kungens tal eller en radiokritiker i mindre sammanhang gör ett försök att få en såpbubbla att spricka.

Använder man överord när man karakteriserar dessa företeelser som bitar av en farlig psykos? Allt fler programmakare, veckotidningsredaktörer och förlagschefer utgår ifrån

att folk inte längre är i stånd att tycka någonting, att lyssna eller läsa, de söker efter en minsta gemensam nämnare i stället för att tillgodose alla de många, större och mindre grupperna. Man utgår i vissa fall ifrån att konsumenten inte står på samma nivå som producenten: man säljer en korg som man aldrig skulle vilja äta själv. Man spekulerar kallblodigt i nya och gamla idoler. I detta läge blir det ännu mera angeläget än någonsin, att kritikern kommer ihåg sin roll som slaven på triumfvagnen som påminner idolen om hans dödlighet.

Inflyttningen till tätorterna

Bebyggelse- och konsumtionsvanor

Av Göran Albinsson

Hur påverkas konsumtionsvanorna av inflyttningen till tätorterna, frågade Paul Lindblom bl. a. när han i förra numret av Fönstret inledde en artikelserie om "Flykten från landsbygden". Göran Albinsson, som genom arbetet med en undersökning om konsumtionsvanor och konsumtionsutveckling inom Industriens Utredningsinstitut studerat frågan ingående, redovisar här några sammanfattande synpunkter på problemet.

Vår konsumtion påverkas av en mängd olika faktorer. Vi har först och främst inkomsterna, som är av stor betydelse såväl när det gäller den totala konsumtionens storlek som inriktningen på olika varor och tjänster. Ju lägre inkomsten är desto större är t. ex. den procentuella andel som åtgår för s. k. nödvändighetsutgifter av typ föda, kläder, skor etc. Konsumtionen påverkas vidare av konsumentens ålder, kön, civilstånd, yrke, utbildning. Ja, uppräknningen skulle kunna göras mycket längre. Vårt problem är huruvida även bosättningsorten är en konsumtionsstyrande faktor.

Det är mycket lätt att med statistiskt material visa, att landsbygdshushållens konsumtionsvanor i många avseenden skiljer sig från tätortshushållens. Frågan är då, om dessa skilljaktigheter har sin grund i bebyggelsestyp, eller om de kanske beror på en rad andra faktorer. Landsbygdens inkomst-, ålders-, köns- yrkesstruktur osv. avviker ju från tätorternas. Endast om inflytan-

det från alla sådana faktorer kan neutraliseras, är det invändningsfritt att jämföra konsumtionsvanorna mellan olika bebyggelsestyper och hävda att eventuella skillnader kan tillskrivas bosättningsorten. I praktiken är det emellertid nästan omöjligt, att helt standardisera de grupper man önskar jämföra. Den besvärligaste stötestenen utgör värderingen av i synnerhet jordbrukarhushållens naturkonsumtion. För att på ett enkelt sätt få bort spårningen i bilden kommer i fortsättningen med inkomst att menas total konsumtionsutgift. För naturkonsumtionen föreligger betydande risker för undervärdering, vilket alltså medför, att en statistisk inkomstutjämnning blir fiktiv. Vidare kan det av ytterligare ett skäl ifrågasättas huruvida det är riktigt att göra jämförelserna vid samma *nominalinkomster*. Om det nämligen är så, att dyrtorsgrupperingen återspeglar reella förhållanden, skulle den genomsnittliga prisnivån på landsbygden vara lägre än i synnerhet de större

städerna. En utjämnning av de nominella inkomsterna blir därför inte tillfyllest. För att en jämförelse skall bli riktig borde *realinkomsterna* standardiseras. Och även om det vore så, att de genomsnittliga prisnivåerna inte skiljer sig behöver detta inte vara fallet med de relativa priserna. Säg t. ex. att livsmedel är billigare och kläder dyrare på landsbygden än i tätorterna, och att fenomenen så att säga "tar ut" varandra i avseende på den allmänna prisnivån. Konstateras så olikheter i livsmedels- och klädskonsumtion mellan bebyggelsestyperna behöver detta inte ha något med bosättningsorten att göra, emedan valsituationerna ju inte är desamma för konsumenterna.

Trots alla nämnda och onämnda svårigheter skall vi våga oss på att i korthet gå igenom de viktigaste konsumtionsområdena för att söka interlokala skillnader. Naturligtvis kan inte alla övriga konsumtionsstyrande faktorer neutraliseras, men de värsta fallgroparna bör kunna undvikas. Redogörelsen bygger i huvudsak på de undersökningar av den privata konsumtionen som utförts inom Industriens Utredningsinstitut i Stockholm. Vi kommer att tala i relativt stora kategorier såsom kläder, böcker, bilar etc. Detta betyder att eventuella konsumtionsolikheter inom dessa varurgrupper inte kommer med i bilden. Vidare är vårt intresse främst knutet till konsumtionens struktur. Under de sista decennierna har det som bekant ägt rum en inkomstomfördelning till jordbruksbefolkningens förmån. På grund härav har en stor del av landsbygdshushållen haft en starkare relativ ökning av den totala konsumtionens storlek än övriga hushåll. Men den sidan av utvecklingen kommer alltså inte att närmare beröras.

Lantbrukshushållens livsmedelskonsumtion består till mycket stor del av självproducerade varor och produkter som återköps från mejerier och slakterier. Även för övriga landsbygdshushåll spelar de självproducerade varorna en icke-obetydlig roll. Detta innebär att husmödrarna på landsbygden står inför helt andra prisöversväganden än medsysstrarna i tätorterna. Som följd härav ser också matsedelarna annorlunda ut. Antag dock att vi hade möjlighet att göra det experimentet, att en grupp husmödrar från landsbygden under en viss period ställdes inför *samma* prisrelationer som gäller i tätorterna och detta utan att samtidigt byta bosättningsort. Skulle i så fall deras konsumtionsmönster avvika från vad vi kan konstatera hos en "tvillinggrupp" tätortshusmödrar?

Ja, den frågan är det omöjligt att i förväg svara på, och därför är det ingen som vet om bebyggelsestypen inverkar på livsmedelsförbrukningen.

Låt oss i alla fall söka gissa några av de tendenser experimentet skulle utvisa. Ett genomgående drag i de sista decenniernas konsumtionsutveckling har varit, att allt mer förädlingsarbete flyttats från hemmet till industrin. På livsmedelsområdet har detta bl. a. kommit till uttryck i en övergång från råvara till färdigvara. Hushållen har t. ex. i växande utsträckning övergått från att köpa mjöl och jäst till att köpa bröd. Vidare har matsedeln blivit smakigare och mer omväxlande. Äggvitte- och vitamintillförseln har blivit allsidigare sammansatt. Förbrukningen av potatis och rotfrukter har exempelvis gått tillbaka, medan köpen av frukt och grönsaker ökat särskilt kraftigt. Denna utveckling har dock gått långsammare på landsbygden än i tätorterna emedan prisrelationerna där är "föråldrade". (Läsaren bör observera att det inte ligger någon nedvärdering i detta uttryck. Jag har bara inte kunnat finna något bättre.) Om nu ett urval landsbygdshusmödrar ställs inför samma prisrelationer, som gäller i tätorterna, skulle de helt säkert bete sig "konservativt" under en övergångsperiod. De skulle köpa mera mjöl, kaffe, potatis, mjölk och smör samt mindre bröd, konserver, te, sydrukter och färdiglagad mat än tätorternas husmödrar.

På beklädnadsområdet visar institutets undersökningar, att vid lika inkomster är klädskonsumtionen på landsbygden snarare högre än i tät-

orterna. Även om av skäl som inledningsvis antytts en lägre jämförelseinkomst väljes för landsbygden fås en uttrycklig vederläggning av de gamla föreställningarna om att tätortsbefolkningen skulle ha en särskilt hög beklädnadskonsumtion i förhållande till landsbygdsbefolkningen.

Den procentuella andel av inkomsterna som går till bostad är lägre på landsbygden än i tätorterna. Samtidigt är dock även landsbygdens hyresnivå lägre, varför nämnda förhållande inte rättvist återspeglar skillnaderna i den reala bostadskonsumtionen. Helt allmänt vågar vi dock säga, att bostäderna i genomsnitt tycks vara större på landsbygden än i tätorterna, medan det omvända förhållandet gäller i fråga om bostädernas utrustning, vilket nedanstående tabell åskådliggör. Vi ser där också hur den relativa standardhöjningen under efterkrigstiden varit särskilt markant på landsbygden.

Boendetätheten är större på landsbygden och i de största städerna än i övriga tätorter. Även om lands-

bygdslägenheterna i genomsnitt är relativt rymligare är nämligen hushållen störst på landsbygden. En markant olikhet på bostadsområdet bör vidare noteras. Trots att landsbygdshushållens genomsnittliga inkomst är lägre än tätortshushållens, så bor en större andel av de förra hushållen i enfamiljshus.

Ogifta företagare på landsbygden utnyttjar hembiträdens eller hushållerskors tjänster i större utsträckning än deras tätortskolleger. Vi noterade ovan att hemmen på landsbygden var sämre utrustade med vatten- och avlopp samt badrum än hemmen i tätorterna. Trots detta har tätortshushållen de största utgifterna för bad och tvätt i kommersiella inrättningar. Landsbygdens hushåll har telefon i större utsträckning än tätorternas hushåll, om de tre största städerna undantagas. Innehav av motorcykel eller moped är vanligare på landsbygden än i tätorterna. I fråga om bilar är inte sammanhanget lika klart. Visserligen är bildtätheten störst på landsbygden men samtidigt

Förekomsten av vissa bekvämligheter i tätorter och på landsbygden 1945 och 1954

Bebyggelsestyp och år	Procentuell andel lägenheter med			
	Vatten- och avloppsledn.	Centralvärme	Badrum	Wc
Tätorter				
1945	88	62	34	57
1954	92	71	46	68
Landsbygd				
1945	37	24	7	8
1954	47	35	16	20

är andelen egna företagare större på landsbygden än i tätorterna. Och generellt gäller att företagare har bil i större utsträckning än andra yrkesgrupper.

Utgifterna för leksaker och sportartiklar är större på landsbygden än i tätorterna, trots att landsbygden är mera "förgubbad". Det motsatta förhållandet gäller för böcker. Vi får härvidlag komma ihåg att luster att köpa böcker markant avtar med åldern. Vidare är utbildning en väsentlig faktor. Särskilt i de större tätorterna är ofta utbildningsmöjligheterna goda och yrkesstrukturen är dessutom särskilt "intellektuellt" inriktad. Härtill kommer naturligtvis att möjligheterna där är större att i väl sorterade bokaffärer köpa böcker.

Detta axplock från olika konsumtionsområden har visat, att konsumtionsstrukturen företer interlokala skillnader. Men om man studerar olikheterna närmare synes dessa huvudsakligast bero på *andra* faktorer än bebyggelsestypen som sådan. Ett hushålls inkomster och storlek, de relativa priserna osv. betyder mycket mer för konsumtionens inriktning än vad vi här kallat bebyggelse-

typ. Men trots allt tycks det finnas vissa särdrag i landsbygdens konsumtionsvanor.

Vi kan vidare konstatera att dessa skillnader håller på att successivt utplånas. Vad kan ligga bakom denna utveckling? Ja, det som konstituerar en bebyggelsestyp är ju hur tätt människorna bor. Sett från utbudssidan är landsbygden en marknad med mindre köpkraft per kvadratkilometer än tätorterna. Ovan noterades hur landsbygdshushållens konsumtion var särskilt inriktad på kommunikationer. När kommunikationerna förbättrades har handeln allt framgångsrikare kunnat konkurrera med hushållens egen produktion. Detta har skett både genom att varorna kunnat distribueras allt billigare till landsbygden och genom att landsbygdskonsumenterna allt billigare kunnat förflytta sig till tätorternas distributionsnät. Och ju mer kommunikationerna förbättras desto mindre betyder avstånden för att påverka utbud och efterfrågan. För framtidens ekonomer och statistiker blir säkert "bebyggelsestyp" en antikverad förklaringsfaktor i analyserna av den privata konsumtionen.